

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΑΥΤΩΝ
ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἁγία καὶ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, συμφώνως τῇ ἐντολῇ καὶ τῷ παραδείγματι τοῦ Κυρίου καὶ τῶν θεοπνευστῶν Ἀποστόλων¹, διδάσκει πάντοτε καὶ διαχέει τὰ θεία νάματα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν. Ἡ θεία καὶ ζωογόνος τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλία ἀναπτύσσει τὴν διάνοιαν· διαπλάττει τὴν καρδίαν· ἐνισχύει τὴν βούλησιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος. Ἡ θεία καὶ ζωογόνος τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλία διαλύει τὰ πυκνὰ τῶν πλανῶν νέφη, ἀποκαλύπτει νέας ἀληθείας· ὀδηγεῖ εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, διότι ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος προχεόμενος «ὡς δρόσος, ὡς ὕετός, ὡς ὄμβρος, ὡς νιφετός»² ζωογονεῖ πρὸς καρποφορίαν τῆς πίστεως τὰς ψυχὰς, ἀποσπῶν ἀπὸ τῆς πλάνης εἰς ἐπιγνώσιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Μόνον ἀληθῶς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος δύναται νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἡθικὰς ἀσθενείας τῶν ἀνθρώπων καὶ ν' ἀνορθώσῃ τὰς κοινωνίας, καὶ δὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, καθ' ὧς «ἐκλείπειν ὄσιος καὶ ὀλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων», καθ' ἃ λέγει ὁ Ψαλμῶδός.³ Ὁρθῶς δὲ ὁ Ἱ. Χρυσόστομος λέγει: «Μία μόνη ὁδὸς θεραπείας τῆς ψυχῆς αὕτη δέδοται, ἡ διὰ τοῦ λόγου διδασκαλία. Δι' αὐτῆς γὰρ καὶ κειμένην τὴν ψυχὴν ἐγείρομεν καὶ φλεγμαίνουσαν καταστέλλομεν καὶ τὰ περιττὰ περικόπτομεν καὶ τὰ λείποντα πληροῦμεν καὶ τὰλλα ἅπαντα ἐργαζόμεθα, ὅσα εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὑγίειαν συντελεῖ»⁴.

Ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν ἡμέραις πονηραῖς ἀνεφάνησαν Ποιμένες καὶ Διδασκαλοὶ τῆς θείας ἀληθείας, οἵτινες, ὡς φωταυγεῖς λαμπτήρες πυρσεύσαντες τὴν σωτηρίαν, ἐξέπεμπον φαιδρὰς καὶ φωτεινὰς ἀκτῖνας καὶ ὀρθοτόμου τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Αὐτοὶ χιλιάδας καὶ μυριάδας ψυχῶν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας πνευματικῶς διέτρεφον καὶ

1) Ματθ. κη', 19—20. Μάρκ. ις', 15. Πράξ. σ', 2. Α'. Κορινθ. α', 17.
2) Δευτ. λβ', 2. 3) Ψαλμ. ια', 2, γγ'; 4. 4) Περί Ἱερωσ. Λόγ. Δ', ιδ'.

ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως ἀκραδάντως ἐστήριζον. Αὐτοὶ «ἐστηλωμένοι Θεῷ καὶ τῷ βήματι» ¹ ἀπέβλεπον ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ποιμνίου, ὑπομένοντες παντοίους διωγμούς, ἀγωνιζόμενοι «πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου» ². Αὐτοὶ ἀπέβησαν τοὺς Ὁρθοδόξους τεῖχος ὄχυρὸν καὶ χρακάκιμα, τοὺς δὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διαστρέφουσι πέλκευς κόπτων πέτραν, ἢ πῦρ ἐν ἀκάνθαις τὴν φρυγανώδη ὕλην τῶν αἱρέσεων εὐκόλως καταναλίσκον.

Τοιοῦτοι ἀνεφάνησαν πολλοὶ καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ. Ἡ Ἐκκλησία ἐλευθέρως ἐδίδασκε καὶ διέχεε τὰ θεῖα νάμκτα τοῦ λόγου, διότι οἱ Ἕλληνες, φύσει φιλομαθεῖς, διετήρησαν ἐν μέσῳ ἀπαρδειγματίστων διωγμῶν τὴν παιδείαν. «Τὸ ἔδαφος τῆς χώρας ἡμῶν (καὶ οὕτω διακειμένης) δὲν ἔπαυσεν ἐκφέρειν, ὡς λέγει ὁ πολὺς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων, ὡς ἀραιὰς τινὰς ἐπιφυλλίδας καὶ ἄνθη μικρά, αἵτινες διετήρησαν ἀδιάκοπον τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς παιδείας τὴν συνέχειαν, θεραπεύοντες ἄσπον ἡδύναντο τοῦ ἔθνους τὴν δυστυχίαν» ³. Ταῦτα δὲ μέχρῃ· οὐ ἐκ τοῦ μακραίωνος ληθάργου τῆς δουλοσύνης πολυπόθητον ἐπεφάνη «φῶς μέγα».

«καὶ λευκὸν ἡμαρ νυκτὸς ἐκ μελαγχίμου» ⁴.

Κατὰ τοὺς δεινοὺς χρόνους τῆς γιγαντώδους ἐπαναστάσεως ὑπῆρχον οὐκ ὀλίγοι κληρικοί, σοφία καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένοι, οἵτινες ἐδίδασκον τὴν νεολαίαν καὶ ἐκήρυττον τὸν θεῖον λόγον εἰς τοὺς χριστιανούς. Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ ἄλλοι καὶ οἱ Ἐπίσκοποι Τριπόλεως Δανιήλ, ὁ Ταλαντίου καὶ κατοπίν Ἀθηνῶν Νεόφυτος (Μεταξᾶς), ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, ὁ Ὑδρας Γεράσιμος, ὁ πρῶην Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ὁ Ἐλους Ἀνθιμος καὶ ἄλλοι ⁵. Τοὺς μαχομένους παρηκολούθουν καὶ ἐνίσχουν σοφοὶ κληρικοί, ὡς ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Νεό-

1) Γρηγορίου Νανζιανζηνοῦ Λόγ. Κ'. 2) Ἐφεσ. σ', 12. 3) Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης σελ. 520. 4) *Διαχύλου* Πίσρα. 309. 5) Ὁ Ἐπίσκοπος Ἐλους Ἀνθιμος ἐκ Τριπόλεως παρηκολούθει τὸν στρατὸν ἠυλόγει καὶ ἐνίσχυνε αὐτόν· ἐδίδασκε μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ προσήχητο μὲ τὴν ὄραϊαν προσευχὴν, ἣν συνέταξεν. Εἰς τὸ ἐν Βιρβαίνῃ στρατόπεδον τὰ μὲν ὄπλα τῶν μαχομένων ὠνόμαζε θεοτίμητα, θεοφροῦρητα καὶ θεοδόξατα, τοὺς δὲ ἀσθενοῦντας στρατιώτας ἐσταύρωνεν ἢ μὲ τὰ φορέματά των ἢ μὲ τὰ ὄπλα των. Οὕτω δὲ ἐνέπνευε τὴν πεποθήσθαι περὶ τῆς ἐσθότητος τοῦ ἀγῶνος εἰς τοὺς γενναίους στρατιώτας. Ἐτελεύτησε δὲ οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως

φυτος Βάμβας, Καλλίνικος Καστόρχης· οὐχ ἦττον λόγιοι κληρικοὶ ἦσαν Ἰωάσαφ ὁ Βυζάντιος, Δανιήλ Γεωργόπουλος, Γορτύνιος, Γερμανὸς ἱεροκέρυξ, ὁ χρηματίας κατόπιν ἐκδότης τῆς «Ἐυαγγελικῆς Σάλπιγγος», Ἰωσήφ ὁ Διστομίτης, Κοσμάς ὁ Θεσπρωτὸς ἱεροδιδάσκαλος ἐν Καλλιδρόμῃ, καὶ ἄλλοι. Οἱ κληρικοὶ οὗτοι ἐμορφώθησαν ἐν ταῖς Σχολαῖς τοῦ δουλεύοντος Γένους, αἵτινες ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 10' αἰῶνος ἔβλα πολλὰ πρὸς προήχθησαν καὶ ἐγεννήθη σπουδαιοτάτη ἀμίλλα τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας εἰς τὰς σπουδαιοτέρας τῆς Ἀνατολῆς πόλεις.

Οἱ κληρικοὶ οὗτοι ἐδίδασκον μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρνησίαις τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἤρξαντο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως διαδιδόμεναι ἀρχαί, ἀντιστρατευόμεναι πρὸς τὰ διδάγματα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἣτις ἀπέβη ἡ μυστηριώδης κλωτὸς, ἐν μέσῳ τοῦ φοβεροῦ κατακλυσμοῦ τῆς δουλείας, τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, Μινίστρος τῆς θρησκείας, διώρισεν ἱεροκέρυκα περιοδεύοντα τὸν διδάσκαλον Καλλίνικον Καστόρχην ἐκ Δημητσάνης (κατόπιν Ἀρχιεπίσκοπον Φθιώτιδος), ἀπέλυσε δὲ καὶ σχετικὴν ἐγκύκλιον πρὸς τὸν λαὸν ἀπὸ 10 Μαρτίου 1822, δι' ἧς προέτρπε τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀκρόασιν τοῦ θεοῦ λόγου (πρβλ. «Ἀλιόνα» ἀριθ. 296). Ἀληθῶς οἱ Ἐπίσκοποι καὶ καθόλου οἱ λόγιοι κληρικοὶ εἰργάζοντο διὰ τε τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ συγγραφῶν πρὸς μέρωσιν τῶν χριστιανῶν καὶ ἀπόκρουσιν τῶν κακοδοξίων. Οὕτω ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς ἐζήτησε νὰ συνενώσῃ εἰς κοινὴν συνεργασίαν τὸν Ἱ. κλῆρον, ἰδίᾳ δὲ τοὺς Πνευματικούς¹, καὶ ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος ἐδημοσίευσεν «Λόγον Παραινети-

(πρβλ. *Ι. Φιλήμονος*, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστ. τόμ. Γ' σελ. 296, τόμ. Δ' σελ. 229. *Κωνστ. Οἰκονόμου*, Τὰ Σπύριον. Ἐκ' αὐτῶν Συγγρ. τόμ. Β' σ. 16).

1) Ὁ μεγαλάνωμος Π. Πατρῶν Γερμανὸς

«βαθεῖαν ἔλοκα φρενὸς καρπούμενος

εἰς τῆς τὰ κενὰ βλαστᾶναι βουλευμάτων»

συνέταξεν «*Εἰσηγήσεις ἢ Κατηχήσεις*» πρὸς τοὺς κληρικούς, οἵτινες ἐμελλον νὰ ἐργασθῶσι πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν κακοδοξίων καὶ τῆς διαφθορᾶς «Τὰ τοιαῦτα, Ἀδελφέ, ὄχι μόνον κηρνίζουσι τὸ ἔθνος μας εἰς ψυχικὴν ἀπόλειαν, ἀλλ' ἐὰν ἀκολουθεῖν τοιοῦτοτρόπως, θέλουσι τὸ κηρνίσιον καὶ εἰς παντελὴ καταστροφὴν τῆς πολιτικῆς του ὑπάρξεως, διότι ἡ διαφθορὰ τῶν ἡθῶν εἶνε ἐκεῖνη ὅπου κηρνίζεται ὅλα τὰ ἔθνη..... Πρῶτον νὰ ἐνωθῶμεν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης μὲ μίαν ζωσιν ἀληθῆ, τὴν ὅποσαν κριμμία περιστάσις ἀνθρωπίνῃ νὰ μὴ δύναται

κόν», ὅστις προεκάλεσε τὸν δίκαιον ἔπαινον τοῦ σοφοῦ Ἀλεξάνδρου Στούρτζα, ὅστις ἔγραφεν ἐκ Παρισίων πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τάδε· «Πρὸ πάντων στηρίζω τὰς ἐλπίδας μου εἰς τοὺς Ποιμένας, οἱ ὅποιοι ἐνεπιστεύθησαν τὴν παρακαταθήκην ταύτην καὶ τοὺς ὀρκίζω ἐγὼ τὸ ἀμαρτωλόν, πλὴν πιστὸν τέκνον τῆς Ἐκκλησίας, νὰ προλάβουν νὰ συνενωθεῖν γρηγοροῦντες, διδάσκοντες, τύποι γινόμενοι τοῦ δυστυχοῦς παιμνίου καὶ προπορευόμενοι εἰς τοὺς κινδύνους, ὅπως μὴ ναυαγήσῃ ἄλλο τὸ ἔθνος πλησίον τοῦ λιμένος τῆς θείας εὐσπλαγγίας».

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἔθνους ἡ Ἐκκλησία εἰργάζετο συστηματικώτερον καὶ κατὰ τῆς ψευδοῦς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν, διότι ἡ Ἑλλὰς ἐπλημμύρησε ψευδοδιδασκάλων, οἵτινες διήρχοντο κηρύττοντες καινὰ δαιμόνια. Αὐτοὶ διένειμον φυλλάδια πλήρη ἑτεροδιδασκαλίας, ἴδρουον Σχολὰς, ὑβρίζον τὰς ὡραίας καὶ σεμνὰς τελετὰς τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ Ἱ. Σύνοδος ἠγωνίζετο γενναίως κατὰ τούτων καὶ τῷ 1838 (15 Ἀπριλίου) ἐζήτησε τὸν διορισμὸν 36 (6) ἱεροκηρύκων, τριῶν μὲν εἰς τὴν Πελοπόννησον, δύο δὲ εἰς τὴν Στερεάν καὶ ἑνὸς εἰς τὸ Αἰγαῖον. Τοιοῦτους προτείνει τὸν πρωτοσύγκελλον Ἰωάσαφ τὸν Βυζάντιον, τὸν ἱερομόναχον Δανιὴλ Γεωργέπουλον, τὸν διάκονον Καλλίνικον Ἰάσωνα, τὸν ἱερομόναχον Ἥλιον καὶ τὸν ἐκδότην τῆς «Σάλπιγγος» Γερμανόν. Ἐκ τούτων διώρισεν ἡ Γραμματεία τοὺς πέντε, ὧν οἱ τέσσαρες ὀρκισθέντες ἐξήλθον εἰς τὸ κήρυγμα. Μόνον ὁ Ἥλιος, ἠγούμενος τῆς Ἱ. Μονῆς ἐν Πάρῳ Λογγοβάρδας, διάσημος ἐπὶ ἀρετῇ, παρητήθη, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ διαβεβαίωσιν, ἐξηκολούθει ὅμως κηρύττων ἀδαπάνως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς νήσους¹. Ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐξέδoto πρὸς τοὺς Ἱεράρχας συστατι-

νὰ λύσῃ. Ἐπειτα νὰ συνενώσωμεν εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ ὅλους τοὺς ἐπίσκοποι καὶ ἐκέφρονας Πνευματικοὺς καὶ Ἱεροκλήρικας καὶ τοὺς ἱερεῖς τῶν ἐπαρχιῶν μᾶς...., διὰ δὲ τῶν πνευματικῶν νὰ συνενώσωμεν κατ' ὄλιγον καὶ τὸν λαόν» (Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Παλιγγεν. ἢ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγών· 1873, Μικρ. Οἰκονόμου σελ. 875—79). Τοιαῦτα ἐξίτηται καὶ οὕτω ἐνήργει ὁ εὐσεβὴς Ἱεράρχης κατ' αὐτὸν τὸν πολυώδυνον ἀγῶνα τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὴν ἀρχὴν γε ἡ ἐνέργει, ἂν ἐξη κατὰ τοὺς νῦν χρόνους, καθ' οὓς ἡ σοφιστεία ἀντὶ τῆς σοφίας καὶ δικαιοσύνης ἐπικρατεῖ καὶ ἕκαστος «ἰλόπεκος ἴγνεσι βάλνει», κατὰ τὸν Σόλωνα, καὶ ἡ διάνοια τῶν πλειστων πορεύεται ὑπὸ τὰ «νυκτερινὰ φέγγη τῶν εἰδῶλων» τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης;

1) Πρβλ. Ἐκτὰ Σωζόμεν. τομ. Β' σελ. 396. Ἡ Ἱ. Σύνοδος ἀπέστειλεν ἐκἀ-

κὴν Ἐγκύκλιον καὶ Ὁδηγίαν περὶ τῶν χρεῶν τῶν ἱεροκηρύκων τῇ 22 Ἀυγούστου 1858. Κατὰ τὰς ἐδηγίας ταύτας, ἔργον τῶν διορισθέντων ἱεροκηρύκων θέλει εἶναι τὸ περιοδεύειν αὐτοὺς τὰς πόλεις, κώμας καὶ χωρῖα τῆς περιφέρειας, εἰς ἣν ἕκαστος αὐτῶν ὑπάρχει διωρισμένος, καὶ διδάσκειν τοὺς λαοὺς κατὰ πλάσας τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς καὶ κατὰ τὰς ἔργασίμους ἡμέρας, ὅταν εἶναι δυνατὴ ἢ σύναξις τοῦ λαοῦ καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας». Σὺν τῇ χρόνῳ ηὔξηθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱεροκηρύκων καὶ διωρίσθη εἰς ἐν ἑκάστῃ νομῷ. Τὸ δὲ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ Β. Διατάγματος ἀπὸ 26 Ἰουλίου 1858, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Ὁδηγιῶν τῆς Ἱ. Συνόδου, καθορίζει περὶ τῶν χρεῶν τῶν ἱεροκηρύκων, οἵτινες ὀφείλουσι «δὲς τοῦ ἐνιαυτοῦ νὰ περιοδεύωσι τὰς πόλεις, τὰς κώμας καὶ χωρῖα τῆς περιφέρειας» αὐτῶν. Ὁ ἱεροκλήρυξ περιοδεύει συνφθὰ τῇ διαγράμματι τῆς πορείας, ἣν διαγράφει ὁ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ νομοῦ Ἱεράρχης ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Νομάρχου. Ὀφείλει δὲ νὰ διδάσκη καὶ ἐν ταῖς φυλακαῖς καὶ νὰ πέμπῃ ἐκθεσιν, διὰ τοῦ Ἐπισκόπου, πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ἥτις δέον νὰ περιέχῃ καὶ «πληροφορίας ἀκριβεῖς περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τῶν κατοίκων τῶν μερῶν, ἐνθα περιώδευσε καὶ ἐκήρυξεν». Ἀληθῶς τινὲς τῶν ἱεροκηρύκων δὲν ἐξετέλουν πιστῶς τὸ ἀνατεθὲν αὐτοῖς ἔργον· διὸ καὶ ἡ Ἱ. Σύνοδος ὑπέμνησεν οὐχὶ ἀπαξ τὸ καθήκον αὐτῶν, ὡς διὰ μακρᾶς ἐγκυκλίου τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1867, καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀπὸ 14 Νοεμβρίου 1868.

Ὁ θεσμὸς οὗτος τῶν ἱεροκηρύκων ἐνομομοποιήθη δ' ἀ τοῦ νόμου ΦΜΖ τῆς 13 Δεκεμβρίου 1878. Συνφθὰ τούτῳ ἐν ἑκάστῃ νομῷ διορίζεται εἰς ἱεροκλήρυξ διὰ Β. Διατάγματος ἐκ κληρικῶν ἐχόντων πτυχίον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἢ ἄλλης Ὁρθοδόξου Θεολ. Σχολῆς

στοτε ἐκτάκτους ἱεροκλήρυκας εἰς τόπους, ἐνθα ἐγένετο κατακραυγὴ καὶ ἠκούοντο ἐμφύλιοι στάσεις καὶ ταραχαί. Οὕτω ἀπέστειλεν εἰς τὴν Μάνην τῷ 1834 τὸν δεύτερον Συνοδικὸν Γραμματεῖα Θεοφάνη Σιατιστεῖα (κατόπιν Ἀρχιεπίσκοπον Μαντινείας καὶ Κυνοῦρας), ὅστις συμπαραλαβὼν καὶ τὸν Λάκωνα πρωτοσύγκελλον Γεράσιμον Παγώνην παρεκάλει μετ' αὐτοῦ τοὺς ἐπαναστάτας εἰς εἰρήνην, ὁμιλῶν τὰ δέοντα πρὸς τοὺς κατὰ τόπους Ἐπισκόπους καὶ τὸν Κληρὸν τῆς Μάνης. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξε κατόπιν καὶ διὰ τὴν Ἀκαρνανίαν. Αἱ στάσεις καὶ αἱ ταραχαὶ ἐγένοντο καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὴν ἀντικανονικὴν κατάρτησιν τῶν Ἱ. Μονῶν.

τῆ προτάσει τῆς Ἱ. Συνόδου. Ὁ μισθὸς αὐτῶν ὤφεισθη εἰς διακοσίαις δραχ. μηνιαίως, ἀλλὰ «δύναται νὰ διορισθῇ διὰ Β. Διατ. καὶ εἰς ἑκτακτος ἱεροκλήρυξ ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ δραχ. ἑκατόν». Διὰ δὲ τοῦ νόμου ΒΡΑΓ' τῆς 20 Ἰαν. 1893 προσέφερον αἱ ἀνά τὸ Κράτος διατηρούμεναι Μοναί, ὧν τὰ ἐτήσια ἔσοδα ὑπερβαίνουν τὰς 500,000 δραχ., 45,000 εἰς τὸ δημόσιον Ταμεῖον «πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῦ ἐν ταῖς δαπάναις τῆς θρησκευτικῆς τοῦ λαοῦ διδασκαλίας». Διὰ τοῦ νέου νόμου ΒΧΔ' τῆς 6 Ἰουλίου τοῦ 1899 ἐγένοντο δύο καὶ τριάκοντα (32) Ἐπισκοπαί, ἐν ἑκάστῃ τῶν ὁποίων δέον νὰ διορισθῇ εἰς ἱεροκλήρυξ.

Τοιοῦτος εἶνε ὁ θεσμὸς τῶν ἱεροκλήρυκων, ἐν διετήρησε καὶ ἡ Προπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπεὶα μετὰ τινων τροποποιήσεων, ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Βεβαίως ὁ θεσμὸς οὗτος ἐγένετο, διότι οἱ ἐφημέριοι, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ἤκιστα ἠδύνατο νὰ διδάσκωσι τὸν χριστιανικὸν λαὸν καὶ νὰ ἐδηγῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ καθήκοντος. Ἄλλ' οἱ ὀλίγοι ἱεροκλήρυκες δὲν δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὸ μέγα καὶ ὕψηλόν ἔργον τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπλάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οὐχὶ δὲ ἀπαξ διορίζονται τοιοῦτοι τελείως ἀνίκανοι καὶ ἀκατάρτιστοι ἐπιστημονικῶς. Τὸ ἔργον τοῦ κήρυκος τοῦ θεοῦ λόγου δὲν εἶνε εὐκόλόν τι χρῆμα¹. εἶνε δυσχερές, διότι ἀπαιτεῖται νὰ περικοσμηθῇ ὑπὸ πολλῶν προσόντων καὶ δὴ τῆς ἀρετῆς, καὶ πλίστως θερμῆς καὶ ζώσης. Ὁ ρήτωρ γεννᾶται, ὡς ὁ ποιητής, ἀλλὰ μάλιστα πάντων δέον νὰ ἐξασχῇ τὴν ἀρετὴν, διότι ἡ εὐμουσος καὶ εὐρυθμος καὶ ἐλευθέριος τέχνη τῶν λόγων δὲν δύναται ποτε νὰ ριζώσῃ εἰς ψυχὴν ἄτακτον καὶ ἀνδραποδῶδη· ὁ καλὸς σίτος δὲν βλαστάνει εἰς γῆν πονηρὰν καὶ, ἂν βλαστήσῃ, συμπνίγεται ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν. Ὅρθως δὲ ὁ Κωντιλιανὸς λέγει· «Orator vir bonus, dicendi peritus». Οὕτω ἀποφαίνονται πάντες οἱ γράψαντες περὶ ρητορικῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Ἰσοκράτης ὀνομάζει «περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφίαν»².

Διὰ τοῦτο ὀλίγοι τῶν ἐπισήμως διορισθέντων ἱεροκλήρυκων ἠδουκίμησαν· ὀλίγοι δὲ εἰργάσθησαν μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρνησίας. Ἀληθῶς ὁ ἐξοχώτερος τῶν κληρικῶν ἱεροκλήρυκων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὁ ἠδουπηὸς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων,

1) Γρηγορίου Νανζιανζηνοῦ, Περί Ἱερωσ. 63. 2) Πανηγ. γ'. 10.

ἐν διώρισεν ὁ Γρηγόριος Ε΄ τῷ 1820 «Πατριαρχικὸν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἱεροκήρυκα καὶ διδάσκαλον πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν». Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος ὠμίλησεν οὐχὶ ἅπαξ καὶ δὴ ἐπικηδεύς λόγους, εἰς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, τὸν Βρεσθένης Θεοδώρητον, εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν Ζωσιμάδων. Ὁ πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην εἶνε ἀριστοῦργημα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ἔχει ὥραϊας παρομοιώσεις. Ὁ σοφὸς κληρικός, ὅστις καὶ «Ὁδηγὸν ἱεροκηρύκων» καὶ Λόγους Ἐκλεκτοὺς ἐδημοσίευσεν, ἐλάμπρυνε τὸν ἄμθωνα καὶ ὑπεμίμησε τοὺς μεγάλους ἐκλεκτοὺς ρήτορας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας¹. Ὁ Νέοφυτος Βάμβας, διάκονος καὶ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ρητορικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, οὐχὶ ἅπαξ ἐδίδασκε τὸν θεῖον λόγον καὶ ἐξεφώνει λόγους ὥραϊους εἴτε κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, εἴτε εἰς ἄλλας περιστάσεις. Κατόπιν διέπρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος Λυκούργος, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ εἶτα Ἀρχιεπ. Σύρου, Τήνου καὶ Μήλου. Τινὲς τῶν ὥραϊων καὶ ρητορικῶν λόγων αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ «Ἐὐαγγελικῷ Κήρυκι» καὶ ἐν ἰδιαιτέροις φυλλαδίοις, ὥραϊότεροι δὲ εἶνε ὁ πανηγυρικὸς «εἰς τὴν ἐννεηκονταετηρίδα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ (25 Ἀπριλίου 1871) καὶ ὁ πρὸς τὸν Ποσθὴν ἐπικήδειος». Οἱ Λόγοι τοῦ αἰοδίου Ἀλεξάνδρου Λυκούργου συνετάσσοντο κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ὀμιλητικῆς. Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ τοῦ αἰοδίου Νικηφόρου Καλογεῤᾶ, καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ εἶτα Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν καὶ Ἡλείας. Αὐτὸς ἔγραφε γλαφυροὺς λόγους, οἳοι εἶνε καὶ ἄλλοι, καὶ ὁ «εἰς τὴν μετακομιδὴν τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ Γρηγορίου Ε΄, ἐκφωνηθεὶς κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐκκλησίας» τῇ 14 Ἀπριλίου 1871, ἔχων προσφορώτατον χωρίον τῆς Ἀγ. Γραφῆς «Καὶ ὡς ἀπέθνησκον εἶπον, Ἰδοὺ Κύριος καὶ κρινάτω» (Β' Παραλ. ιδ', 32), ὁ ἐγκωμιαστικὸς Λόγος εἰς τὸν Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην, εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Ἀρχιεπ. Ἀλεξάνδρου

1) Πρβλ. ἀρχμ. (νῦν Γόρτυνος καὶ Μεγ[α]πόλεως) Πολυκάρπου Συνοδιοῦ «Κωνσταντίνος Οἰκονόμος» ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1919. Τοῦ αὐτοῦ ἐν «Γρηγ. Παλαμῆ» τῶν ἐτῶν 1922—3. Ἀρχμ. (νῦν Μητροπολίτου Ἀθηνῶν) Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τομ. Α'. σελ. 145.

Λυκούργου. Ἐξόχως εὐδοκίμησεν ἐν τῷ ἱερῷ κηρύγματι ὁ Διονύσιος Λάτας, εἶτα Ἀρχιεπ. Ζακύνθου. Δαπάνη τοῦ Λουκα Ράλλη μετέβη εἰς τὴν Δύσιν ὅπως καταρτισθῆ τελεώτερον διὰ τὸ κήρυγμα. Κατὰ δὲ τὸ 1869 ἐπιστρέψας διωρίσθη «ιεροκήρυξ τοῦ Κράτους». Οἱ λόγοι του ἐποιοῦν αἰσθησιν διὰ τε τὴν βροντώδη φωνὴν καὶ τὰ θεατρικὰ μᾶλλον σχήματα, ἀλλὰ στεροῦνται γλαφυρότητος καὶ ἐπιστημονικότητος. Ὁ Διονύσιος Λάτας († 1894) ἐξέδιδε καὶ ἐκκλησιαστικὸν περιοδικόν, τὴν «Σιών», εἰ δὲ Λόγοι του ἐδημοσιεύθησαν εἰς δύο τόμους μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Δ. Ν. Λάτα (1912 καὶ 1914).

Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θείου κηρύγματος συνετέλεσεν ὁ λαϊκὸς Ἀπόστολος Μακράκης († 1905) ἐκ Σίφνου, ὅστις, ἐν μέσῳ τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀμαθείας τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ἐδίδασκεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὰς πλατείας, εἰς τὸν ἴδιον ναὸν του δις ἐν ἐκάστη λειτουργίᾳ, καὶ εἰς τὰ ἐσπερινὰ μαθήματα εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Σχολῆς του. Ἐν τῇ Σχολῇ αὐτοῦ ἐμορφώθησαν καὶ κληρικοί, οἵτινες ὡς κύριαν ἔργον εἶχον τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου καὶ σπουδαίως εὐδοκίμησαν ὡς ὁ αὐτομαθὴς μὲν, ἀλλ' ἠδυσπέης Ἥλιος Βλαχόπουλος, ὅστις, μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ τῆς Σχολῆς τοῦ Α. Μακράκη, ἐκήρυττε κυρίως ἐν Πάτραις καὶ Βόλῳ, μισθοδοτούμενος ὑπὸ τῶν ἱερῶν ναῶν ἢ τῶν Δήμων, διότι δὲν εἶχε τὰ τυπικὰ προσόντα νὰ διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Κράτους. Διδάσκων μᾶλλον ἤρεμος ἢ ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ ἦτο καὶ ὁ ἰσάδελφος φίλος του Ἰερόθεος Μητρόπουλος, ὅστις, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς αὐτῆς Σχολῆς, διωρίσθη ἱεροκήρυξ ἐν Ἀττικῇ καὶ κατόπιν ἐγένετο Ἀρχιεπ. Πατρῶν καὶ Ἡλείας, ζηλωτῆς καὶ ὑπέροχος Ἱεράρχης († 1902) ὡς ἱεροκήρυξ Ἀττικῆς ἐδημοσίευσε «Σειρὰν Ἐκκλησιαστικῶν Λόγων» ἐπὶ τῶν Κυριακῶν Εὐαγγελίων. Ὡς ἱεροκήρυξ εἰργάσθη καλῶς καὶ ὁ κατόπιν Ἐπίσκοπος Κυθέρων Εὐθύμιος Καβδαθᾶς, ὅστις ἐδημοσίευσεν εἰς τρεῖς τόμους τοὺς ἐκφωνηθέντας Λόγους του, ἀλλ' ἄνευ ρητορικῆς ἢ ἄλλης ἀξίας.

Ἱεροκήρυκες ἐχηρημάτισαν πολλοί, ὡς οἱ Ἰωσήφ Μαῦρος, Ἱερώνυμος Οἰκονόμου, Μητροφάνης Παναγιωτόπουλος, Γρηγόριος Κουτσονδόντης, Ἰωάσαφ Σλακος (κατόπιν Ἐπίσκοπος Ὑδρας καὶ Σπετσῶν), Κύριλλος Βινιέρος, Δεόντιος Καμπάνης, Κωνσταντῖνος Πρίφτης καὶ εἰς τις ἕτερας. Ἀλλὰ μάλιστα πάντων διέπρεψεν († 1920) ὁ εὐσεβὴς

καὶ ἐνάρετος Διονύσιος Φαραζουλῆς, ὅστις ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχαῖς ἐκήρυττε μετὰ χάριτος καὶ ἰκανότητος, μορφώθηκε κυρίως ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπιζώντος εὐσεβοῦς ἀρχιεπισκόπου Ἐδουάρδου Ματθοποῦλου, ὅστις, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, εἰργάσθη καὶ ὠφέλησε τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τε τῆς ἐναρέτου ζωῆς του, τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου καὶ κυρίως τῆς ἀναδείξεως ἰκανῶν ἐργατῶν ἐν τῷ ἀμπελώνι τοῦ Κυρίου ¹. Ὁ Διονύσιος Φαραζουλῆς ἦτο ἀληθῆς ἱεραπόστολος καὶ ἀκαταπόνητος κήρυξ τοῦ θείου λόγου, ὠφελήσας πολλοὺς καὶ ὁδηγήσας ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ καθήκοντος.

Εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου εὐδοκίμησαν καὶ εἰργάσθησαν καὶ λαϊκοὶ θεολόγοι ἢ θεολογοῦντες ἄνευ ἠθικῆς ἢ ἄλλης ἐνισχύσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ποιμένων. Τοιοῦτοι ἦσαν ἀρχαιότερον ὁ Ἰγνάτιος Μοσχάκης († 1903), κατόπιν καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὅστις ἐδίδασκεν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοῦ Καρύστη καὶ ἀλλαχοῦ μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος καὶ ἰκανότητος. Ἐδημοσίευσεν δὲ καὶ εἰς τόμους τινὰς τοὺς Λόγους καὶ τὰς Ὀμιλίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Γάλλων κυρίως ἱεροκηρύκων καὶ δὴ τοῦ Μασσιλιζῶν, οὓς ἐν πολλοῖς ἀντέγραψεν. Ὁ Θεόδωρος Ζωγράφος, ὅστις ἀδαπάνως ἐδίδασκεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Βόλῳ. Ἐδημοσίευσεν δὲ εἰς τρεῖς τόμους τοὺς Λόγους του, οἵτινες περὶ πολλῶν ζητημάτων διαπραγματεύονται ἐν συστηματικῇ ἐνότητι, ἀλλ' εἶνε μακροὶ καὶ ἔχουσιν ἐπαναλήψεις τινὰς. Ἄλλ' ἐκ τῶν λαϊκῶν τελευταῖον ἀμιμήτως καὶ εὐγλώττως κηρύττουσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τε Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ ὁ Μιχ. Ἰ. Γαλανός, διευθυντὴς τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ ὁ Παναγιώτης Τρεμπέλας, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Ἀναπλάσει» καὶ ἐν ἰδιαιτέροις βιβλίοις πολλοὺς ὠραίους Λόγους ἐν γλώσσῃ θεούσῃ καὶ γλαφυρᾷ ².

Εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου ἐν τῇ Ἐκκλη-

1) Ἐν Πειραιεὶ ἐκήρυττε τὸν θεῖον λόγον λαμπρῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ Ἱερῶ-
νομος Βλαχάκης (κατόπιν Ἐπίσκοπος Λεβαδείας καὶ Θηβῶν)· εἶχε βροντώδη
φωνὴν καὶ ἐξωτερικὴν παράστασιν καὶ ὠμίλει εὐχερῶς, ἀλλ' ἐστερεῖτο συστη-
ματικῆς μορφώσεως καὶ δὲν ἠδύνατο, διὰ λόγους τινὰς, νὰ ἐπιβληθῇ.

2) Ἐν τῷ κλίματι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διέπρεψαν οὐκ ὀλίγοι
ρήτορες τοῦ θείου λόγου. Τῷ 1835 ὁ Γρηγόριος Σ' διώρισεν πέντε ἱεροκήρυ-
κας ἐν Κηφισίῳ, καὶ ἀλλαχοῦ δὲ διορίσθησαν τοιοῦτοι, μισθοδοτούμενοι ὑπὸ τῶν
Ἐνοριακῶν Ταμείων ἢ Κοινοτήτων. Ἐξοχοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες ἀνεφάνη-

σία τῆς Ἑλλάδος συνετέλεσαν καὶ οἱ ἰδρυθέντες θρησκευτικοὶ Σύλλογοι, ὡς ὁ τῆς «Ἀναπλασέως», πολλαχῶς ἐργασθεὶς· ὁ τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν» ἐν Ἀθήναις· ὁ τῆς «Ἀγάπης» ἐν Πειραιεῖ· ὁ τοῦ «Ἀποστόλου Ἀνδρέου» καὶ τῆς «Ὁρθοδοξίας» ἐν Πάτρεις, ὁ τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν» ἐν Βόλῳ, ἰδρυθεὶς ὑπὸ τοῦ ζηλωτοῦ ἱεροκλήρυκος Πολυκάρπου Ζάχου. Ἀτυχῶς καὶ οἱ Σύλλογοι οἱ θρησκευτικοὶ καὶ οἱ ζηλωταὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ οὐ μόνον δὲν ὑπεστηρίχθησαν, ἀλλ' ἀρνητικῶς καὶ θετικῶς ἐπολεμήθησαν ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, ὅτινες ὠνόμασαν — incredible dictu — τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου «εὐσεβῆ φλυαρίαν», τὴν δὲ ἐν αἰθούσαις Σχολῶν ἢ Σωματείων διδασκαλίαν ἐθεώρουν προτεσταντικὸν μέτρον. Καὶ ὑπῆρξαν Ἐπίσκοποι τινές, ὅτινες ἐκ φθόνου ἢ ἀμαθίας κατεδίωξαν κληρικοὺς ζηλωτὰς κήρυκας τοῦ θείου λόγου ἢ λαϊκοὺς εὐσεβεῖς, Ἐπίσκοποι «ἰχθύος ἀφωνότεροι καὶ βατράχων ἀπραγότεροι». Καὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν εἰσέρχονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ Ποιμένες ἀνάξιοι μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν καὶ πιστῶν, μισθωτοὶ καὶ προδόται μᾶλλον ἢ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ στόμα τῶν τοιούτων διδασκάλων τῆς πίστεως ἐφιμώθη καὶ ἡ γλῶσσα κεκόλληται ξηρὰ καὶ ἀκίνητος ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν. Τὸ θεῖον ἐγγμα διὰ τοὺς τοιούτους γίνεται χρυσοῦν θέρους.

Εὐτυχῶς νῦν ὑποστηρίζονται πολλαχῶς οἱ ζηλωταὶ κληρικοὶ καὶ ἱεροκλήρυκες ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας καὶ τῆς χριστιανικῆς κοινω- νίας, καὶ οὕτω ἔχμεν δι' ἐλπίδος εἶτι θ' ἀναφανῶσι πάμπολλοι, ὅτινες ὡς φωτεινὰ λαμπάδες, πανταχοῦ θὰ διαχέωσι τὸ ζωογόνον καὶ ἰλα- ρὸν φῶς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἀνευ τῆς ὁποίας ἤκιστα εἶνε δυνατὴ ἡ κοινωνικὴ εὐημερία καὶ πρόοδος. Ἡ ρητορεία εἶνε «τέχνη τεχνῶν» καὶ ἀπαιτεῖται ἀσκήσις συνεχῆς καὶ μάθησις ἀμφιλαφῆς.

σαν καὶ ἄλλοι, καὶ δὴ ὁ Εὐστάθιος Κλεόβουλος (ὁ σοφὸς κατόπι Μητροπ. Καισαρείας), ὁ Νικηφόρος Γλυκῆς (Μητροπ. Μηθύμνης), ὁ Σμύρνης Βασίλειος, ὁ Γεράσιμος Δόριζας (κατόπι Ἀρχιεπ. Κεφαλληνίας), ὁ ἀρχιμ. Γρηγόριος Κωνσταντινίδης, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα ὁ πρωτοπρεσβύτερος κ. Κωνσταντῖνος Καλλι- νικός, οὗ αἱ δημοσιευθεῖσαι «Πρακτικαὶ Ὁμιλίαι εἰς τὰ Κυριακὰ Εὐαγγέλια» (1916) εἶνε γλαφυραὶ, σαφεῖς καὶ παραστατικά. Ἐν τῇ «Ἐκκλησιᾷ Ἀληθείᾳ» ἐδημοσιεύθησαν πολλοὶ Λόγοι πολλῶν κληρικῶν.

Ἀμελέτητοι καὶ ῥάθυμοι ῥήτορες τοῦ θεοῦ λόγου καταχραίνουσι τὸν ἄμβωνα καὶ βλάπτουσι μᾶλλον ἢ ὠφελουσι τοὺς χριστιανούς καὶ οὕτως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, καθ' οὓς πανταχοῦ διαδίδεται τὸ φῶς τῆς παιδείας ἢ καὶ τῆς ψευδοπαιδείας. «Καὶ ἔταν, λέγει ὁ ὕπατος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων, πολλὴν ἐν τῷ λέγειν ὁ κήρυξ δύναμιν ἔχη (τοῦτο δὲ ἐν ὀλίγοις εἶροι τις ἂν), οὐδὲ οὕτω τοῦ πονεῖσθαι διηγεκῶς ἀπήλλακται. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ φύσεως, ἀλλὰ μαθησεως τὸ λέγειν, κἂν εἰς ἄκρον αὐτοῦ τις ἀφίκηται, τότε αὐτὸν ἀφήσιν ἔρημον, ἂν μὴ συνεχεῖ σπουδῇ καὶ γυμνασίᾳ ταύτην θεραπεύῃ τὴν δύναμιν¹. Ναί· εἶνε ἀνάγκη, εἰπέρ ποτε, νὰ δημιουργηθῇ κλήρος μὲ ζῆλον αὐτόχρημα ἀποστολικόν καὶ δύναμιν λόγου, ὅπως δυνηθῇ ἡ Ἁγ. Ἐκκλησία, νικηφόρος ἀγωνιζομένη, νὰ νικήσῃ τοὺς φοβεροὺς αὐτῆς ἐχθρούς, οἵτινες ἐγείρουσι πόλεμον ποικίλον καὶ δεινόν, ἢ ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ θεὸς Ὁμηρος

Ὅξεσι δὴ πελέκεσσι καὶ ἀξίνησι μάχονται
καὶ ξίφεσιν¹ μεγάλοισι καὶ ἔγχυσιν ἀμφιγέεισι
πολὺς δ' ὀρυμαγδὸς ὀρώρει

† Ο ΓΟΥΤΥΝΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΜΣ
ΠΟΥΚΑΡΗΟΣ ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ

1) Περὶ Ἱερῶσ. Λογ. Ε'. ε' πβλ' καὶ Πλάτωνος Φαίδρ. 269. Ἰσοκράτους κατὰ Σοφιστ. 14, 15, 18.